

**THE FASCINATION OF CHILDHOOD. THE WORLD OF THE WHITE CITY IN
DOMINIC STANCAS POETRY**

**Cristina Florentina Pop, PhD Student, Technical University of Cluj-Napoca, Baia Mare
Northern University Centre**

Abstract : At first reading Dominic Stanca's poetry appears inhomogeneous, his ballads from „Strada care urca la cer” / „The street which goes up to the sky”, are published posthumously(1977) and seem to be of a strange autonomy in his writing. Those ballads bring to the reader, in a playful manner, a world which is effectively transfigured. The created portraits reflect a time of subjectivity, „a childhood street” where every character is invested with fabulous powers. Therefore the creative act becomes at Dominic Stanca a transcript, a copy of interiority, a look in the mirror so that he could reach to himself. The poet recreates the childhood with figures that inhabit a timeless space, of the white city, a world in which „we talk about people like we would talk about books, about butterflies or about old clothes/ we talk about them like they would no longer exist/ only reproductions in some illustrated books,/ anemic copies, discolored”

The poetic discourse is organized from the perspective of the one who lived during the edenic time of childhood and that person can see the world drawn from the rigidity of the language. It is the time when the smells of herbs and dried plants fascinate everyone. There was created an impression of retrospective, of the world seen through binoculars which is often distorting the whole picture. This bringing into the present of these childhood figures involves even from the beginning the accepting of the game, the creation of a fictional universe in which the characters ‘’ not being anymore, have lost/ their looks, under their own masks /,and the speech, the gait, the grace and the state/ and they are now wandering in the unknown”. The irony is the author's attitude in front of his world, attitude that goes more and more away from the natural pattern of the relationship between humans and the universe.

Keywords: Dominic Stanca, poetic discourse, the irony, time of childhood.

Crescut la umbra ideologiei *Cercului literar de la Sibiu*, Dominic Stanca - asemenea tuturor cerchiștilor - se va impune târziu ca scriitor. Drumul și-l va căuta prin toate genurile literare ale vastului peisaj artistic, iar recunoașterea estetică o va primi abia postum, prin apariția volumului *Strada care urcă la cer*. Poeziile din acest volum conturează o serie de personaje din universul copilăriei, o lume transfigurată artistic care își va găsi similitudini cu *Satul meu* al lui Ion Pillat sau cu *Antologia orașului Spoon River* a lui Edgar Lee Masters.

Baladele evocă timpul copilăriei, astfel poeziile devin o resuscitare lirică a unui spațiu al subiectivității, o lume a retrospectivei care provoacă privirea lucidă în timp până la momentul copilăriei. Cititorii vor întâlni o serie de portrete ale unor oameni ciudați, cu trăiri stranii, cu o sensibilitate particulară, care relaționează cu universul într-o manieră inedită. Textele aduc în fața cititorului, într-o manieră ludică, o lume transfigurată. Portretele create trimit spre o lume a umbrelor, o lume trecută prin filtrul subiectivității, o „uliță a copilăriei” unde fiecare personaj este exponentul unui tărâm aproape fabulos.¹ În acest sens poetul mărturisește: „ Cum mi-am scris poeziile ? Nu le-am scris niciodată. Le-am transcris.”² Astfel actul creator devine la Dominic Stanca transcriere, copiere a interiorității, o privire în oglindă pentru a se ajunge la regăsirea de sine.

¹ Cornel Regman, *Ultimii doi din „ generația regăsită”* în *Viața Românească*, an XXX, nr. 10, 1977, p. 180

² *Carnete* (19 mai 1976) în *Dominic Stanca, Un ceas de hârtie*, Ed. Eminescu, București, 1984

Din punct de vedere cronologic, versurile acestui volum sunt ultime, scrise între anii 1975-1976 ele sunt așezate sub semnul lentei destrămări a scurgerii timpului și refac artistic momente din copilăria și adolescența artistului. „Nu avem de-a face cu o simplă cronică a rememorării unui cotidian revolut, unde autorul se refugiază din prezent ca într-o răsfrângere de luminoasă puritate peste suferința insurmontabilă. Figurile aduse în planul poetic se esențializează și transcend din condiția lor obișnuită într-o lume aproape fabuloasă,... populată de imagini tragice sau grotești, comice sau baroce, comune sau fantastice, realizată datorită unei atitudini de lucidă detașare.”³

Cititorul descoperă cheia descifrării a întregului volum în poezia *Exordiu*, poetul ne îndrumă în spațiul mirific al copilăriei unde descoperim o lume cu totul unică. Versurile acestei poezii preiau prerogativele unei arte poetice prin convențiile care sunt stabilite. Încă din primul vers se creează impresia de ireal prin metafora „orașului alb” ca spațiu unde vor prinde contur o serie de figuri atipice. Toposul este caracteristic liricii lui Dominic Stanca prin impresia invadării prezentului de urmele trecutului, vorbim despre „ziduri căzute” și „sălci amare” care par a fi, cel puțin la o primă vedere, improprii unui univers al copilăriei. Se zugrăvește o lume care se ghidează după convenții care nu corespund unei realități obișnuite „*sensul de fiice zi/ își pierde rigida însemnătate*”. Este excepțional cum artistul nu își lasă cititorul să rătăcească în labirintul interpretărilor, ci îl îndrumă pas cu pas înspre decodarea universului poetic creat. Astfel de la începutul volumului suntem anunțați că textul trebuie citit într-o cheie mai puțin „*rigidă*”, care să lase cuvântul să fie stăpân în propriul univers. Figurile create populează un spațiu atemporal, scurgerea timpului nu declanșează moarte deoarece personajele devin aparente, ele sunt transfigurate, ființa se va substitui măștii, „*vorbim despre oameni ca și cum am vorbi/ despre cărți, despre fluturi sau despre haine uzate;/ vorbim despre ei ca și cum n’ar mai fi/ decât reproduceri pe cărți ilustrate,/ anemice copii, decolorate*”. Odată stabilită convenția, poetul poate să evoce o lume a unui paradis lăuntric. Discursul se va organiza din perspectiva individului care a trăit în acest timp edenic și poate să vadă lumea desprinsă din rigiditatea limbajului, un timp când *miresmele de ierburi și de plante uscate* fascinează copilul, dar care ajuns la maturitate resimte nostalgic scurgerea timpului. Se creează impresia de retrospectivă, de lume văzută printr-un binoclu care de cele mai multe ori deformează, deoarece personajele refac un traseu în sens invers pe axa temporală, ajungând dintr-un trecut al mirajului copilăriei într-un prezent al discursului poetic. Această aducere în prezent a unei lumi demult dispărute presupune încă de la început acceptarea jocului, crearea unui univers ficțional în care personajele „*nemaifiind, și-au pierdut/ sub propria mască înfățișarea/ și graiul și harul și mersul și starea/ și-acum rătăcesc în necunoscut*”. În acest sens Ion Vartic afirmă că „prin artificul ficțional al lui *ca și cum* artistul își scoate personajele din starea lor civilă, le înlocuiește înfățișarea cu masca, își însușește lumea acestora ca pe a sa proprie, deformând-o și așezând-o definitiv sub o aură fantastică.”⁴

Dacă în prima poezie a volumului poetul stabilește convențiile lecturii, în cea de-a doua poezie, *Strada*, cititorului îi este anticipată panorama figurilor ce vor prinde contur imediat ce lectura îl va duce înainte. Se poate observa abundența personajelor care populează

³ Virgil Nistor, *Strada care urcă la cer* în *Steaua*, an XXVIII, nr.11, 1977, p. 16

⁴ Ion Vartic, *Dominic Stanca-universul baladesc*, în *Steaua*, an XXXII, nr.2, 1981, p.50

strada: colonelul octogenar, pantofarul, amorezul oraşului, o mulţime de veri, baronul Ende von Pâcea, unchiul Ion, precupeţa, băiatul inginerului, pantofarul şi nu în ultimul rând cel care priveşte tot acest spectacol, artistul.

Spaţiul poetic descris este cel al străzii, loc al forfotei făcute de neastâmpăraţii eroi. Textul este o îmbinare de static şi dinamism, de linişte şi agitaţie, de real şi ireal. Strada „care urcă la cer./ Urcă, urcă şi întâmpină cerul/ Ca o iederă albă urcă la cer. / Urcă voioasă şi întâmpină cerul.” devine perimetrul unui ireal posibil, spaţiu al desfăşurărilor fabuloase în preajma oraşului alb. Imaginea oraşului-himeră, văzut ca utopia estetică, îşi va găsi similitudini cu scrierile lui Gottfried Keller prin descrierile pitoreşti ale burgurilor sale. Strada participă activ ca personaj alegoric la această escamotare a cotidianului pentru a se încadra convenţiilor poetice potrivit cărora „sensul de fiice zi/ îşi pierde rigida însemnătate”. Mişcare de urcare-coborâre a străzii devine un pretext pentru a ilustra caracteristicile spaţiului: amestec ciudat de cotidian şi fantastic, de fascinaţie şi ironie unde personajele „proiecţii suspendate în timp peste propria lor existenţă”⁵ creează o lume proprie, în care elementul ludic este acceptat ca stare de a fi: „Iar seara, când elfii din ceasornice mari / bat ora amurgului răcoroasă şi calmă, / când bătrânii castani îşi aprind majestuos / candelabrele albe, candelabrele roz, / strada, spăşită, coboară domol / cu mărul soarelui roşu în palmă, / cu păpădii aurii, cu zvon de tălânci, / cu cele câteva capre care vin de pe deal / şi cu băiatul inginerului şef de Ocol / care se-ntoarce de la vânătoarea de ţârci. // Atunci o fereastră se descifde spre cer / să cânte „Avand de mourir” o vioară... / şi strada coboară.../ şi seara coboară... / şi primele stele-şi arată sfiala pe cer.” Intrăm astfel în lumea ficţiunii, o lume în care totul e posibil, cu condiţia de a renunţa la regulile rigide ale concretului şi să ne lăsăm furăţi de poveste.

Descrierea străzii este hiperbolizantă: case cu ochi de culoarea porumbeilor vineţi, pietre-sobră dantelă, prispe albe, cocostârci visători, poduri de cristal, miresme de nuci, stelele-şi arată sfiala pe cer, vântul cu mătura lui de scaieţi, plouă cu fluturi, trandafiri înfocaţi. Strada anunţă caracteristicile provinciei originare, a micului burg de provincie, un loc al orăştiei ardelenene⁶ în care întâlnirile cotidiene devin excepţionale. Oraşul se smulge orizontalităţii urbanistice deoarece amurgul anunţă că seara, spăşită, coboară domol/ .../ cu păpădii aurii, cu zvon de tălânci, / cu cele câteva capre care devin de pe deal şi astfel strada prin cântecul ei Dum – duridum – duridum – duridum va face posibilă făurirea personajelor. Puternic antropomorfizată, strada vede, aude, cântă, este voioasă, moare şi învie, ea va constitui un ax sufletesc pentru sensibilitatea poetică, un „paradis al spectacolelor infantile”,⁷ Atitudinea artistului nu este aceea de tristeţe cauzată de pierderea paradisului, el îşi găseşte resorturile necesare pentru a fi ironic, strada fascinează şi prin „prostia sau lipsa de har/ a unui pretins arhitect comunal”. Ironia devine, de fapt, atitudinea autorului în faţa lumii sale, atitudine care se îndepărtează din ce în ce mai mult de un modelul firesc. Poezia se încheie cu admiraţia făcută explicit de artist: „Aceasta este cea mai frumoasă stradă din lume!”, cuvinte prin care străbate emoţia celui care poate să privească viaţa şi printr-un ochi de copil.

⁵ Virgil Nistor, *Strada care urcă la cer* în *Steaua*, an XXVIII, nr.11, 1977, p. 16

⁶ Ion Vartic îi atribuie lui Dominic Stanca numele de poet al „orăştiei”, ardelenene. Vezi Ion Vartic, *Modelul şi oglinda*, Ed. Cartea Românească, 1982

⁷ Nicolae Balotă *Epilog* la volumul *Strada care urcă la cer* de D Stanca, Ed. Eminescu, 1977 p.212

Strada care urcala cer, Himmelsberggasse, reprezintă o ruptură de celelalte volume de poezie. Având un caracter prozaic, textele din acest volum sunt scrise într-o manieră baladescă care refuză lirismul volumelor anterioare. Drumul către sufletul poetului ia forma unui discurs epico-dramatic, populat cu personaje desprinse din atemporal: Coșobea cu mustățile uriașe, venerabilul Colonel, precupeața, gigantica Muchi, frizerul, pălărierul etc. Personajele depășesc cadrele concretului prin caracteristicile lor supradimensionate. Paradoxal aceste personaje transmit în mod surprinzător omenescul, cotidianul existenței, activitățile lor sunt banale, aproape stereotipice. Monica Lazăr vede evocarea acestor personaje „când caricaturală, când somptuoasă, o legitimă revenire la rădăcini, căutarea poeziei în singurul izvor de unde ea poate țâșni cu adevărat: propria ființă.”⁸

În portretele create se pot citi cele două atitudini ale poetului asupra vieții, avem pe de-o parte o viziune melancolică asupra universului creat, iar pe de altă parte spiritul jucăuș al omului Dominic Stanca face ca ironia și autoironia să îmbrace figurile într-o haină comică. Nicolae Balotă afirma în acest sens că „circulă duhul neastâmpărat și totuși bine temperat în manifestările sale, al unui poet al râsu-plânsu, al unui făuritor de tragice comedii umane.”⁹ Lumea din *Strada care urcă la cer* încheie în ea viața banală, cu mișcări repetitive, dar care va îmbracă haina magiei prin forța creatoare a imaginației unui copil. Degetarul din *Croitorul* este investit cu puteri magice „*croia de la sine cu o putere drăcească*”, pantofarul trimite spre fantastic, se oprea „*din treizeci în treizeci de pași- / ca să-și ridice călcâiul (cel stâng mi se pare) / și să-l asculte cu multă luare aminte*”, învățătorul este vizitat de diavoli, practicile din laboratorul farmacistului sunt cele ale unui alchemist, cu alte cuvinte o lume a ritualurilor ezoterice. Nu în ultimul rând, identificăm și un portret al artistului din tinerețe „*O, și ce pălărie cu șnur am purtat! / un șnur firifastic, răsucit ca o spiră, / în care-nfigeam câte-un fir de zambilă...*” sau „*O, tinerețe anotimpul meu darnic! / Bocancii cu ținte, Vârsta mea de poet!*” Poetul intră și el în această lume și „își face numărul, știind că are în față un public ce trebuie uluit prin ceea ce urmează a fi dezvăluit, așa că poemul poate lua, câteodată, turnura de scamatorie baladească”.¹⁰ Fantezia este cea care înfruntă realul, volumul devenind o amplă elegie a sinelui cu o remarcabilă putere de a dăruii cititorului o imagine vie a lumii. Doina Uricariu afirmă despre acest volum de poezii că „potențiază burlescul și arabescul scriiturii lui Dominic Stanca, vocația lui pentru lumile himerice, hiperbolice și ilare, izvorând din nevoia de bucurie și regenerarea trupului și sufletului omenesc”.¹¹

Dominic Stanca recrează un microunivers desprins din contingent, un spațiu în care oameni ai copilăriei sale vor fi aduși în lumină prin condeiul artistului, surprinzând în portretele acestor indivizi aspecte care l-au fascinat. Personajele devin niște hoinari ai sufletului copilului care vor fascina prin aparițiile lor, croitorul este un *vrăjitor*, pălărierul cel ursuz este prilej de șotii pentru copii, învățătorul este bântuit de draci, precupeața impresionează prin proporții, doctorul are un leac pentru orice, avocatul ajungea „*până sus la stele*”. Indivizii sunt surprinși în banalele lor activități zilnice, drept care vor prelua din caracteristicile activității lor. Poetul radiografiază o lume într-o mișcare continuă, o lume eminentemente lirică aflată la confluența dintre fantezie juvenilă și luciditate nostalgică a omului

⁸ Monica Lazăr, *Strada care urcă la cer* în *Cronica*, an XIII, nr. 7, 1978, p. 7

⁹ N Balotă, *Timp scufundat și revelat* în *România literară*, an XIV, nr. 39, 1981, p. 4

¹⁰ Ion Vartic, *Dominic Stanca-universul baladesc*, în *Steaua*, an XXXII, nr.2, 1981, p.50

¹¹ Doina Uricariu, *Utopia lui Dominic Stanca* în *România literară*, an XIV. Nr. 45, 1981, p. 8

matur. Poetul este o prezență constantă în text, se descompiră ca instanță auctorială, intră în dialog cu protagoniștii. În acest sens croitorul îi va strecura în buzunarul hainei „*pe lângă ouă de molii, și niscaiva rime*”, pantofarul este „*bunul, bătrânul meu pantofar*”, învățătorul dăruia copiilor „*bomboane, / covrigi, / acadele / îi legăna pe genunchi /*”, iar doctorul administra tratamentul „*împreună cu vorbe de duh*”.

Poetul trăiește în proximitatea acestor figuri, iar dacă nu de puține ori se creează senzația unei lumi zgomotoase, a târgului, în substratul textului putem citi o atitudine profund melancolică. De remarcat că dacă în volumele anterioare de poezie, autorul se afla sub semnul *amurgului*, al peisajului vesperal, în *Strada care urcă la cer* universul creat este unul al trecutului adus în prezent prin intermediul memoriei afective, astfel poezia se vrea a fi un memento. În acest peisaj granițele dintre realitate și vis sunt estompate, cititorul trebuie să bâjbâie prin necunoscut. Pare o lume a umbrelor care vin, dintr-un trecut greu de localizat, să fascineze sufletul unui poet melancolic. Evocarea lor presupune o aducere în prezent prin intermediul memoriei, doar că prezentificarea lor nu e lipsită de consecințe, personajele se vor reînființa într-o manieră umoristică sub semnul măștii. Imaginile artistice create conturează o lume care nu mai păstrează proporțiile realului, alunecarea în ficțiune devine un prilej de metamorfozare a concretului „...*pălăria cea mare de fier: / o caracatiță neagră, ca un clopot de tuci, / înșurubată pe gardul său de uluci, / veșnic mișcată încolo-încoace, / chitită cu pietre, nelăsată în pace,*” (Pălărierul). Pălăria devine loc al magiei pentru „*cei care aveau vreme să creadă/ toate câte ciuntul acela de șoacăț le spune/ așteptau să se întâmple cu ea o minune*” deoarece „*când o răsucea pe deasupra lui roată / toate stelele câte erau pe cer / se adunau în ea ca-ntr-o covată.*”

Portretele devin unitare prin destinul lor sumbru, chiar dacă fascinația copilului în fața acestor figuri nu va înceta niciodată și astfel ei vor deveni eterni în imperiul memoriei, condiția lor de umbre ale trecutului îi duce înspre moarte. Odată cu vârsta, croitorul își va pierde clientela și farmecul „*zâmbetul i-a devenit tot mai stins, tot mai vag*”, din călcâiul pantofarului „*o fi crescut de mult un copac neguros*”, învățătorul „*și-a astupat urechile cu pământ*”, peste inima lăutarului „*crește sau scade o simplă movilă*”, doctorul „*s-a ascuns într-o zi undeva – cine știe-/Într-o tufă desorb? Sub o frunză de vie ?*”.

Volumul stă sub semnul timpului care nu degradează lumea exterioară, dar își lasă amprenta asupra sensibilității creatoare. Artistul constată tragic că tinerețea, vârsta copilăriei, nu se mai poate întoarce și că el este supus scurgerii timpului. În acest context amintirea paradisului evocat, a „*străzii care urcă la cer*” devine o „*rană străveche*” iar poetul se simte din ce în ce mai însingurat: „*Se scufundă amurgul. Ce singur aici!!! Păsări adorm lângă ape. Câinii mei dragi, tot mai aproape, /câinii mei dragi, tot mai departe...*”. Din confruntarea cu timpul, leitmotiv al operei lui D. Stanca, poetul se simte învins, singura atitudine este cea a resemnării nostalgice sau a ironiei ludice.

În *Strada care urcă la cer* Dominic Stanca își dezvăluie vocația pentru lumile, hiperbolice, izvorâte din nevoia de a retrăi mirajul tinereții, a omenescului din noi. Astfel poeziile sunt o îmbinare de spirit ludic, ironie și nostalgie. Eugen Simion vede în acest volum un scriitor matur care a reușit cu timiditate să-și găsească propriul drum „*Dominic Stanca își aflase aici un univers și un stil propriu, după ce căutase să-și asume altele, venite din diverse direcții estetice. Versul este mai plin, metafora mai săracă, dar mai consistentă, poemul este mai realist, pentru că lumea pe care o evocă trăiește mai viu și în forme mai*

variate...devine un poet mai substanțial cu un stil ce merge direct la idee.”¹² Volumul de față este considerat de critica literară ca fiind cel mai valoros, o înmănunchere de ludic și ironie, de refacere a unui paradis interior, inegal ca valoare estetică.

Bibliografie

- Balotă Nicolae, *Timp scufundat și revelat* în România literară, an XIV, nr. 39, 1981
Balotă Nicolae, *Epilog la volumul Strada care urcă la cer* de D Stanca, Ed. Eminescu, 1977
Lazăr Monica, *Strada care urcă la cer* în Cronica, an XIII, nr. 7, 1978
NistorVirgil, *Strada care urcă la cer* în Steaua, an XXVIII, nr.11, 1977
Regman C, *Ultimii doi din „ generația regăsită ”* în Viața Românească, an XXX, nr. 10, 1977
Simion E., *Doi poeți: Teohar Mihadaș, Dominic Stanca* în Luceafărul, an XX, nr.47, 1977
Stanca Dominic, *Strada care urcă la cer*, Ed Eminescu, București, 1977
Stanca Dominic, *Un ceas de hârtie*, Ed. Eminescu, București, 1984
Uricariu Doina, *Utopia lui Dominic Stanca* în România literară, an XIV. Nr. 45, 1981
Vartic Ion, *Dominic Stanca-universul baladesc*, în Steaua, an XXXII, nr.2, 1981
Vartic Ion, *Modelul și oglinda*, Ed. Cartea Românească, 1982

¹² Eugen Simion, *Doi poeți: Teohar Mihadaș, Dominic Stanca* în Luceafărul, an XX, nr. 47, 1977, p. 2